

Az uráli \tilde{N} latívuszrag nyomai a zürjén és a votják nyelvben

Az uráli összehasonlító nyelvészet legújabb összefoglalásai az alapnyelv esetragrendszerében számolnak egy \tilde{N} LatCx-gal¹ is, amelynek nyomai az ugor nyelvek kivételével az összes szamojéd és finnugor nyelvben megtekinthetők (CompGr. 295; HajdúBev. 62, 123; SUST. LXV, 233). A két permi nyelv eredeti alakjában őrizte meg ezt az uráli ragot két másodlagos, összetett esetragban és néhány defektív határozószó végén. Ilyen ragja tehát a mai zürjén és votják nyelv Cx-rendszerének nincs. Adataink alapján azonban arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a finn-permi alapnyelvben az \tilde{N} eleven LatCx lehetett, amelyet az őspermi alapnyelv is ilyen formában és ilyen funkcióval örökölt. Az is szinte bizonyosra vehető, hogy ez a latívuszrag már az őspermiben a névszóragok rendszerének perifériájára szorult, elszigetelődött, majd teljességgel kikopott a rendszerből.

Az alábbiakban mindössze egy célunk van: a lehetőségekhez képest teljességgel összegyűjteni azokat a mai zürjén és votják adatokat, amelyekben nyomát látjuk a szóban forgó uráli LatCx-nak. Tesszük ezt azért, mert a komparatív összefoglalások s egyéb szakmunkák mindössze egy-két defektív szót szoktak példaképpen megemlíteni, nyilván az okból, mert a kutatóknak, szerzőknek több nemigen állt vagy áll rendelkezésre. Ezt a hiányt szeretnénk pótolni dolgozatunkkal, több adatot bocsátván a további kutatás rendelkezésére.

1. A kutatók megegyező véleménye szerint az uráli \tilde{N} LatCx petrifikálódott a zürjén—votják $\tilde{S}\tilde{A}\tilde{N}$ AblCx-ban, amely őspermi eredetű másodlagos, összetett rag; első eleme a mindkét permi nyelv ragrendszerében meglévő őspermi \tilde{S} AblCx (vö. zürjén—votják $\tilde{Y}\tilde{S}$ ElatCx). A $\tilde{S}\tilde{A}\tilde{N}$ Cx ma csak a zürjénben tagja az esetragrendszernek, a votjékban csupán határozószók végződésékként ismerjük: *burlašan, mydlašan, oglasan, olasan, talasan, ullašan, vyllasan*² stb. (vö. UrSzl. 33, 60, 172, 197, 219, 222, 287, 307; UdmGr. 300). A legfontosabb, a korábbi szakirodalmat is felölelő vélemények a $\tilde{S}\tilde{A}\tilde{N}$ rag kialakulásáról: HajdúBev. 123; SZEREBRENNYIKOV 18—19.

2. A zürjén—votják $\tilde{L}\tilde{A}\tilde{N}$ ApprCx a fenti AblCx-hoz hasonlóan eredetileg összetett rag; első eleme az uráli $\tilde{L}\tilde{A}$ (helynév)képző, s ehhez járult az \tilde{N} LatCx. A $\tilde{L}\tilde{A}\tilde{N}$ Cx ma mindkét permi nyelvben tagja az esetragrendszernek

¹ A rövidítések és szimbólumok jegyzékét lásd a dolgozat végén.

² Itt és a továbbiakban a COLLINDER Björn munkáiban bevezetett fonologikus átírást alkalmazzuk. Különböző forrásokból származó s ezért különböző átírások segítségével lejegyzett adatainkat — az egyöntetűség és áttekinthetőség kedvéért — ennek a rendszernek igénybevételeivel transzlitteráljuk.

(vö. Szovr. 145; UdmGr. 111). Téves tehát a WichmChr. nyelvtani vázlatának tájékoztatása, amely szerint a votjákban e rag csak határozószók végződésésként jelenik meg (i. m. 140). Igaz ellenben, hogy főnévi esetragként a votjákban meglehetősen ritkán találkozunk vele (vö. HajdúBev. i. h.; SZEREBRENNYIKOV 17–18).

A fenti két másoldagos ragon kívül jó néhány defektív szó őrzi az *-Ń* LatCx-ot.

3. Zürjén *asań*

A szó a FSz és Le nyelvjárásból ismeretes; jelentése 'keletre; keleti' (DialSlov. 13B). A két jelentés közül nyilván az elsőt kell eredetibbnek tartanunk: a szó egykor lativuszragos főnév, mondattanilag határozó volt, ebből értékelődött át jelzőnek. Erre a jelenségre van elég analógia a zürjén nyelvben (Vö. FUCHS, KSz. XIII, 85–99).

Bizonyos mértékben problematikus az *asań* alak szegmentálása. Végső *-ń*-je kevés gondot okoz: ez a cikkünk témáját képező LatCx. Előtte egy VCV alakú tömorféma jelenik meg; harmadik morfonémájában láthatunk ugyan eredeti, megőrzött őspერი tövégi magánhangzót, nem világos azonban, hogy ha valóban az, ebben az esetben miért éppen *-a-* alakban realizálódott. Az *asań* adverbiumot ugyanis a következő mai zürjén szavakkal vethetjük össze:

(1) *aski* (FV, Le, Lu, Peč, KV, KSz), *asky* (FSz), *asyv* (AV), *asj* (Vm), *asylki* (Le, Lu) 'holnap' (DialSlov. 13B).;

(2) *asja* (az egész zürjén nyelvterületen) 'reggeli, hajnali' (DialSlov. 14A).

(3) *asyv* (Le, KV), *asyl* (FV, FSz, Lu, Le, Peč, KSz), *asuv* (Ud), *asy* (Iž), *asj* (Iž, FV) 'reggel; Morgen, morgens'.

4. Zürjén *bōrań*

Az Ud nyelvjárásból ismeretes szó, jelentése 'ismét, megint' (FWb. I, 69A; WUot. 12B). Pl.: *sija bōrań vōžō mōdas* 'ő megint előre indul' (Fok. II, 155); *syly bōrań čōž pukšas* 'megint csak rászáll a kacsra' (Fok. II, 159); *bōrań syna:las* 'megint megfésüli' (Fok. II, 165).

A szó szegmentálása ugyanazokat a problémákat veti fel, mint az imént az *asań* morfológiai taglalása. Ezt az adverbiumot a következő mai zürjén szavakkal állíthatjuk szembe:

(1) *bōr* 'hátsó rész, valaminek a möge; hátsó, hátulsó' (FWb. I, 67–68; DialSlov. 25; WUot. 12).

(2) *bōra* 'megint, ismét' (FWb. I, 69A; DialSlov. 25, 18; WUot. 12B).

(3) *bōrō* 'vissza, hátra; ismét, megint' (FWb. I, 69; DialSlov. 26A; WUot. 12B).

(4) *bara* 'ismét, megint, újra, már' (FWb. I, 57; DialSlov. 18A; WUot. 9–10).

Vö. még Drevn. 123; LytkIsztGr. 28; UotChr. 64–65.

5. Zürjén *bōryńōn*

A szó honos a zürjén irodalmi nyelvben (KomiSzl. 56B); WICHMANN a KV és Sz nyelvjárásból ismerte (WUot. 12B). Jelentése 'hátra, hátrafelé'.

Az adverbium végén megjelenő *-ōn* szegmentumot az InstCx *-ōn* ragjával azonosíthatjuk. Az előtte álló *bōryń-* alak morfológiailag analóg a fentebbi *bōrań* szóval: végső *-ń*-je az egykori LatCx; az előtte szereplő, CVCV szerkezetű tömorfémában az utolsó morfonéma történetileg tövégi magánhangzó lehet,

csak az a kérdés, hogy jelen esetben miért éppen *-y-* formában realizálódott.

Egy egykori *bőryň* adverbiumi alak meglétét igazolják a következő származékszavak: *bőryňtny* (Peč, KV, KSz), *bőryňtni* (FV) 'hátraszorítani, hátrálatni'; *bőryňtčyny* (Peč, KV) 'hátrálni, visszakozni' (DialSlov. 26B; FWb. I, 69B, 70B; WUot. 12B).

6. Zűrjén *bőryňid*

A szó az AV nyelvjárásból ismeretes 'visszafelé, hátrafelé, háttal, fordítva, ellenkezőleg' jelentéssel (DialSlov. 26A). Szegmentálásakor a *bőr-* és az *-ň-* rész könnyűszerrel azonosítható, az utánuk következő *-id* megjelenése kevésbé érthető; ezt a szegmentumot ugyanis csak a Px2Sg -YD morfé májával azonosíthatjuk.

7. Zűrjén *dyrňi*

A permják nyelvjárásokban honos névutó 'kor, valaminek az idején, valaminek a jelenlétében' jelentéssel. Adataink: *me dyrňi* 'in meiner Gegenwart', *mukō'd dyrňi* 'im Beisein anderer', *tom dyrňi* 'in der Jugend' (WUot. 25B); *pemet derňi* 'sötétben', *mukō'derňi* 'néha' (KJaDial. 75, 78, 111); *yžyt opa-snošt dyrňi kajō pu vylō* 'nagy veszély idején fára mászik'; *eta dyrňi ivān loktis kerku dynō* 'ekkor Iván odaért a házhoz' (Réd. Kocsevo); *čakja-wōm dyrňi ažžywi urōs* 'gombászás közben mókust láttam' (Réd. Kudymkar).

A *dyrňi* alak összevethető a többi zűrjén nyelvjárás azonos jelentésű *dyrja* ~ *dyrji* névutójával, (FWb. I, 132; WUot. 25B; DialSlov. 117). Tőmorfé májuk a *dyr* 'idő' szó (FWb. I, 131; WUot. 25A; DialSlov. 117A; vö. votják *dyr* 'idő'). A *-ňi* toldalékmorfémában a C elem minősítése problémamentes, a V elemé nem tekinthető maradéktalanul tisztázottnak, (hogy ti. egykori tővégi magánhangzó-e csupán, avagy valamely toldalékmorféma volt-e). A problémát taglalja és a *dyrňi*, *dyrji*, *dyrja* változatok közötti összefüggéseket más megközelítéssel magyarázza RÉDEI Károly (Die Postpositionen im Syrjä-nischen. Budapest, 1962. 155–158 pp.)

8. Zűrjén *doryňōn*

Ez a határozószó használatos a zűrjén irodalmi nyelvben (KomiSzl. 207A) és néhány nyelvjárásban: *doryňōn* (KV, KSz, Le), *doriňōn* (KV), *doriňen* (FV) 'oldalvást, ferdén, féloldalt, görbén, rézsút előre' jelentéssel (WUot. 29A; DialSlov. 112A).

Morfológiai taglalásakor a szóvégen megjelenő *-ōn* szegmentumot az InstCx *-ōn* ragjával azonosíthatjuk, a *doryň-* tőmorfé máját pedig a *dor* 'Rand, Seite' főnévvel állíthatjuk szembe. A *dor-ň* helyzetben megjelenő *-y-* morfofé néma ugyanazokat a gondokat okozza, amelyekkel fõntebb a *bőryňōn* < *bőryň* esetében találkoztunk.

A *doryň* alak egykori meglétére utalnak a következő származékok:

(1) *doryňtny* (FSz, Peč, KV, KSz), *doriňtny* (KV), *doriňtni* (FV) 'meggörbíteni, meghajlítani'; *doryňtčyny* (Peč, KV, KSz), *doryňtčyny* (FSz), *doriňtčyny* (KV), *doriňtčini* (FV) 'meggörbülni, meghajlítani' (DialSlov. 112A).

(2) *doryňa* (KV), *doriňa* (FV) 'görbe, ferde, meghajlított, félredőlt' (uo.).

9. Zűrjén *esčāñ*

Alakváltozatai: *esčāñ* (KV), *esčāñ* (FV, Vm, Peč, KSz), *esčāñ* (AV), *esčāñō* (Vm, Peč), *esčāñ* (Iž), *esčēñō* (FSz), *esčāñ* (Le, Lu), *esčāñō* (Lu) 'oda, arra, arafelé' (DialSlov. 448).

A fenti alakok morfológiai azonosítása sokban igen bajos. Az *-ń* LatCx megjelenése mindegyik változatban világos, latívuszi jelentése is kétségtelen. Nem is ez, hanem a megelőző *estća-*, *esća-* stb. tórmorféma okozza a gondot, amelyben alkalmasint annyi morféma petrifikálódott, ahány morfofonémából áll, s ezeknek azonosítása mai tudásunk szerint vagy problematikus, vagy éppen lehetetlen. Az *esćañõ*, *esćeñõ*, *etćañõ* alakok végén megjelenő *-õ* az IllatCx *-õ* exponensével azonosítható.

10. Zürjén *kymyń*

Az irodalmi nyelvben és nyelvjárásokban egyaránt élő határozószó. Alakváltozatai: *kymyń* (Lit, FSz, Le, Lu, AV, Peč, KV, KSz, Ud), *kymiń* (FV, Vm, Iž, Ud), *kymy'ń* (P), *kəmi'ń* (Ja) 'mit dem Gesicht nach unten, mit dem Gesicht zur Erde; umgestürzt, umgekehrt' (FWb. I, 429B; WUot. 107—108; DialSlov. 187A, KomiSzl. 354B; KJaDial. 131). Ugyancsak határozószóként használatos azonos jelentésben az *-ŌN* InstCx-gal megtoldva: *kymyńõn* (FSz, Le, Lu, Peč, KV, KSz), *kymińõn* (Vm), *kymińen* (FV), *kymińañõn* (Vm); ugyanebből a defektív tórmorfémából származnak az alábbi igei derivátumok: *kymyńtny* (FSz, Le, Lu, AV, Peč, KV, KSz), *kymińtyny* (Vm); *kymińtini* (FV) 'umwerfen (z. B. eine Tasse, ein Boot), das Untere nach oben kehren'; *kymyńaşny* (Le, KV, KSz), *kymińaşny* (Vm), *kymińaşni* (FV), *kymińeşny* (FSz) 'arcra esni, arcra borulni, hasmánt esni' (FWb. I, 430A; WUot. 108A; DialSlov. 187A; KomiSzl. 354B).

A *kymyń* alak tórmorfémája *kym-* (< őspერი **kymy*), vö. a következő adatokkal:

- (1) *kymsa* (Ud) 'arcra, homlokra', pl. *uşõ kymsa* 'arcra (tkp. homlokra) bukik' (Fok. II, 196; 198—199. jegyzet). Vö. DialSlov. 187A; FWb. I, 430A.
- (2) *şin-kym* (FV, FSz, Vm, Iž, AV, Peč, KV, KSz, Ud) 'Augenhügel, Augenbraue' (DialSlov. 337A; WUot. 107B).
- (3) *kymõs* (Vm, AV, Peč, KV, Ud), *kymes* (Fv, Iž) 'Stirn' (DialSlov. 186B; WUot. 107B; FWb. I, 428B; KomiSzl. 354A; LytkIsztVok. 192).
- (4) *kymny* (Le, Ud, Lu, Vm), *kymalny* (Le) 'umwerfen, das Untere nach oben kehren' (DialSlov. 187A; WUot. 107B; FWb. I, 429B; KomiSzl. 354A).

11. Zürjén *lažyńõn*

A KV nyelvjárásból ismert határozószó, jelentése 'guggolva, leguggolva' (DialSlov. 192A). A végén megjelenő *-õn* szegmentum az InstCx exponensével azonosítható. Eredetiben tehát *lažyń* alakban is létezett ez az adverbium. Erre vall néhány, e tórmorfémából képzett származék: *lažyńtćyny* (Lu, KV, KSz), *lažyńććyny* (FSz) 'leguggolni' (DialSlov. 192A; KomiSzl. 367A).

A *lažyń* határozószó tórmorfémája *laž-* alakban rekonstruálható, vö.

- (1) *lažmõs* (AV), *lažmyđ* (FSz, Vm, Peč, KV, KSz, Ud) 'alacsony, sekély' (DialSlov. 192A; KomiSzl. 366B; WUot. 135B; FWb. I, 527A).
- (2) *lažja* (Vm) 'в лёжку, до бесчувственного состояния'; pl. *lažja kod* 'в лёжку пьян' (DialSlov. 192A).
- (3) *laž-vižny* (Le, KV, KSz) 'guggolni, dologtalanul üldögélni' (DialSlov. 192A).

12. Zürjén *mozńi*

Az Ud és Iž nyelvjárásban honos névutó '-ként, valami szerint, módra, valamihez hasonlatosan' jelentéssel. Példák: *as mozńi* 'omalla tavallani, nach

meiner eigenen Art, nach seiner eigenen Art'; *me mozní* 'nach meiner Art'; *te mozní* 'nach deiner Art'; *õt-mozní rōbitōny* 'sie arbeiten auf gleiche (dieselbe) Weise' (DialSlov. 222A, 244A; FWb. I, 629A; WUot. 163B).

A *mozní* alak *-ní* szegmentuma ugyanazt a kérdést veti föl, mint a fõntebb tárgyalt *dyrni* névutó megfelelő része. Tõve az ugyancsak névutóként használatos, azonos jelentésű *moz* (DialSlov. 222A; RödPP. 167).

13. Zürjén *mōdorńi*

Az Iž nyelvjárásában élő határozószó, jelentése 'máskülõnben, más-képpen, egyébként' (DialSlov. 224B, 244A). Pl. *vanděj vylysse vettan, mōdorńi kōtašas prōduktajs* 'a teherzán tetejét be kell fedni, máskülõnben az élelmiszer átázik' (Vász. Iž).

Az adverbium *-ní* szegmentuma azonos az iménti *mozní* s az elõbbi *dyrni* alakok megfelelő részével. Tõmorfémája a *mōdor* (FSz, Vm, Le, Lu, AV, Ud) 'másik oldal' jelentésű szó (DialSlov. 225A; WUot. 154A).

14. Zürjén *nogńi*

Az Ud és Iž nyelvjárásban ismeretes névutó, '-ként, -képpen, módon' jelentéssel. Például: *byd nogńi* 'mindenképpen'; *važ nogńi* 'régiféleképpen, korábbi módon'; *babajes nogńi* 'nach Frauenart'; *me nogńi kar* 'tu so wie ich'; *bur nogńi karnys* 'gutwillig tun'; *kyk nogńi* 'auf zweierlei Weise'; *xoraes kyk nogńi pože kožny* 'a rénbikát kétféleképpen lehet kasztrálni' (Vász. Iž; vö. FWb. I, 662A; WUot. 171A; DialSlov. 33A, 36A, 244A).

A névutó *-ní* szegmentuma azonos a tárgyalt *mōdorńi*, *mozní*, *dyrni* alakok megfelelő részével. Tõmorfémája a 'szokás, mód' jelentésű *nog* főnév. Ugyanebból származó, '-ként, -képpen, módon' jelentésű névutók a *nogõn* (Vm, Le, AV, Peč, KV, KSz), *nogen* (FV), *noga* (Ud), *nogõ* (AV, Ud) és *nogi* (Ud), vö. DialSlov. 244A.

15. Zürjén *õtorní*

Az Iž nyelvjárásban élő határozószó. Alakváltozatai: *õtorní*, *otorní*, *õttorní*, *ottorní*. Jelentése: 'állandóan, mindig, szakadatlanul, szüntelenül' (DialSlov. 267A).

Az adverbium *-ní* része a fõntebb tárgyaltak alapján már ismerõs. Tõmorfémája az *õtor* ~ *otor* 'egyik oldal' főnév (DialSlov. 267A). Ebbõl alakult az *õtaro* (Peč, KV, KSz), *õtoro* (FSz, Vm, Le, Lu, AV, Ud), *õtõro* (Ud) határozószó is az illatívisz *-õ* ragjának hozzátételével; jelentésük ugyanaz, mint az *õtorní* ~ *otorní* alaké.

16. Zürjén *pužin*

Az Ud nyelvjárásban honos határozószó; jelentése 'szemben, ellenében'. Adatok: *ki pužin* 'visszakézbõl'; *šondy pužin* 'a nappal szemközt'; *na ki pužin in kišty vatõ* 'gíess nicht Wasser über die Hand, diese rückwärts wendend' (WUot. 216B; DialSlov. 154B, 306A).

A szó *puž-in* formában taglalható; második szegmentuma azonos a *kymín*, *dorin(õn)*, *lažyn(õn)* alakok *-in* ~ *-yn* elemével. Tõmorfémája *puž*-alakban rekonstruálható. Ilyen szabad lexikai tõmorfémát a mai zürjén nyelvben nem ismerünk, forrásainkban nem található. Egykori meglétének közvetett bizonyítékai azonban az alábbi, belõle képzett származékok:

(1) *pužyd* (Vm, AV), *pužyg* (Iž), 'ellen, ellenében, szemben': *šondy pužyg* (Iž) 'a nappal szemben'; *gõn pužyd* (AV) 'szórral szemben'; *pužyd šuny* (Vm) 'ellentmondani, visszaszólani' (DialSlov. 306A).

(2) *pužny* (FSz, Vm, Iž, Le, Lu, Av, Peč, KV, KSz, Ud), *pužlavny* (Ud), *pužšyny* (Iž, KV, KSz) 'felgyúrni, visszahajtani, feltúrni, visszatúrni'; *sos pužlavny* (Ud) 'ruhaujjat visszatúrni, feltúrni' (DialSlov. 305B).

17. Zürjén *setcaň*

Alakváltozatai: *setcaň* (FV, Le, Lu, Peč, KV, KSz, Ud), *setceň* (Le), *sećcaň*, *sećceň* (FSz) 'oda, arra, arrafelé' (DialSlov. 358B).

A fenti alakokat oppozícióba állíthatjuk az azonos jelentésű következőkkel: *setcõ* (KV, KSz, Ud), *setce* (FV), *sećcõ* (FSz, Vm), *sećce* (Iž, AV), *setcý* (Le). Az utóbbi defektív alakok végén az -õ (~ -e, -y) IllatCx, az előbbieken az -ň LatCx azonosítható. Az ezeket megelőző tőmorféma ugyanazokat a súlyos gondokat veti föl, mint a korábbiakban tárgyalt *estcaň* stb. töve.

18. Zürjén *tatcaň*

Alakváltozatai: *tatcaň* (FV, Le, Lu, KV, KSz, Ud), *taćcaň* (Vm, Iž), *taćceň* (AV). Jelentése 'ide, erre(felé)' (DialSlov. 366A).

A fenti három alak végén újfent azonosíthatjuk az egykori -ň LatCx-ot. Mindhárom adatunk szembeállítható a következő, ugyanolyan jelentésű alakokkal: *tatcõ* (KV, KSz, Ud), *tatce* (FV), *taćcõ* (FSz, Vm), *taćce* (AV, Iž), *tatcý* (Le, Lu), *taleň* (FSz). A legutóbbi adat végén a -LAN ApprCx allomorfja, a megelőzőkön az IllatCx exponense azonosítható. A tőmorféma problematikáját az imént a *setcaň*, korábban az *estcaň* szavakkal kapcsolatban jeleztük.

19. Zürjén *tytcaň*

Alakváltozatai: *tytcaň* (Ud) és *tyćcaň* (Vm). Vö. *tytcõ* (Ud), *tyćcõ* (Vm), *tyćce* (Iž, AV). Mind az előbbi, mind az utóbbi alakok jelentése 'oda, arra(felé)' (DialSlov. 358B).

Több olyan adatunk van, amelyben a *tyćcaň* formához további esetragok járultak. Például: *tyćcaňe muni da vižede* 'arra ment és körülnéz'; *tyćcaňe muni da gõger bergećcis* 'arra ment és körbefordult'; *tyćcaňe muni, gort-lazdore muni* 'arrafelé ment, hazafelé ment'; *kojmed kupec ved tytcaňyn vyjym, zej ozyr* 'van ott egy harmadik kereskedő, igen gazdag'; *sya tyćcaňed garõtis da i bõr!* 'ő azon a helyen el-megfordult és vissza [indult]!' (Vász. Iž). Ezekben az esetekben tehát a latívuszragos *tyćcaň* tőhöz hozzájárul az IllatCx, InessCx, illetve ProlCx.

20. Zürjén *ućcaň*

Csupán a jazvai nyelvjárásból ismerős határozószó. GENETZ (SUSA. XV/1, 38) a fenti alakban közli, LYTKIN művében (KjaDial. 190) *ućšan*, *ućcaň*, *ućcaň* formában szerepel. Jelentése 'szemben, szemközt': *ućcaň šydas oš* 'ein Bär begegnet ihm' (GENETZ i. h.).

21. Zürjén *vežyn*

Alakváltozatai: *vežyn* (FSz, Le, KV, KSz) és *vežin* (FV, Vm, Peč, Ud, Iž); jelentése: 'kreuzweise, übers Kreuz, gegeneinander' (WUot. 326B; DialSlov. 42B, 43A, 271A). Ebből a határozószóból alakultak a következő származékok:

(1) *vežnōn* (Vm), *vežnen* (Iž) 'szét, széjjel, el; keresztbe, keresztelve'; *vežnen lony* (Iž) 'elválni, elkerülni'; *vežnen puktyny* (Iž) 'keresztezni, keresztbe rakni' (DialSlov. 42B, 271A).

Az utóbbi alakok végén megjelenő *-ōn* (*-en*) szegmentum az InstCx expone-széval azonosítható.

(2) *vežyňōn* (Sz): *vežyňōn tečny* 'schief übers Kreuz legen (z. B. zwei Stöcke)' (WUot. 326B).

(3) *vežyňtny* (FSz, Le, KV, KSz), *vežyňtny* (Vm, Peč), *vežyňtni* (FV) 'elgör-bíteni, elferdíteni, meghajlítani, elhajlítani'; *vežnōdlyny* (FSz, Vm, Le, Peč, KV, KSz, Ud), *vežnedlyny* (AV), *vežnavny* (Ud), *vežyňalny* (FSz) 'elgörbíteni, elhajlítani, elferdíteni' (DialSlov. 42B, 271A).

(4) *vežyňa* (Le, KV, KSz), *vežyňa* (FV, Vm, Peč) 'görbe, ferde, hajlott' (DialSlov. 271A).

A *vežyň* ~ *vežyň* alak tőmorfémája *vež* alakban rekonstruálható; vö. *tuj-vež* 'útkeresztvező, keresztút, útelágazás'; *vežōn lony*, *vežōn munny* 'elke-rülni, kikerülni, elválni' (*vežōn* = B&InstCx); *pad-vež*: *pad-vežōn puktyny* 'keresztezni, keresztbe rakni' (DialSlov. 42B, 271A; WUot. 326B).

22. Votják *aziň*

Egyetlen adatunk van rá, a Jel nyelvjárásból: *lymšyrly aziň* 'gegen Sü-den' (WichmChr. 140). Alapszava az *az* 'Vorderraum, Vorderenteil' főnév (URSzl. 13; MunkWb. 7).

23. Votják *berin*

Ugyancsak egyetlen adatunk van rá a MU nyelvjárásból: *uramly berin* 'auf die Strasse' (WichmChr. 140). Alapszava a *ber* 'Hinterteil' főnév (UrSzl. 25; MunkWb. 612–613)..

24. Votják *čoškín*

Kérdés, hogy ez az alak valóban ide vonható-e. Egyetlen adatunk van rá (URSzl. 335); jelentése 'teli, csurig, tetejéig'. Az URSzl. annyit fűz még hozzá, hogy a déli votják nyelvjárás területén honos szó. Jelentése és végződése alap-ján — kérdőjelesen — vesszük fel listánkra. Legfőbb problémánk az, hogy tő-morfémáját (*čošk-*), ennek jelentését és más származékait nem ismerjük, nem tudjuk mihez kapcsolni.

25. Votják *čukiň*

WICHMANN közölte a Jel nyelvjárásból a következő adatot: *jyr čukiň ležiškem parvešpuiš* 'er stürzte häuptlings von der Eberesche hinunter' (Wichm-Chr. 118, 140). A votják *čuk-* tőmorféma megfelelőjét keressük a zürjén *čuk*, *čuk* szóban: *jur-čuk* (Iž) 'der Knorren im Hinterkopfe' (WichmChr. 118); *jura-čuk usny* 'häuptlings niederfallen': *dubevej paličnas vōlysty šetalis, šetalis, da vō i usi jura-čuk mue* 'a tölgyfafurkóval ráhúzott a lóra, ráhúzott, a ló meg fejjel a földre zuhant' (Vász. Iž).

26. Votják *jyriň*

MUNKÁCSI és BORISZOV adatai alapján ismerjük ezt a névutót. Jelentése '-ért, miatt, -ig'. Adataink: *punišosyn jyriň valatek janyše kyllillam* (Jel) 'durch die Hunde verwirrt, sind sie in einen Irrtum verfallen' (Munk. III, 93; vö. 579. lap jegyzete: 'wegen der Hunde kamen sie in Verwirrung, verstanden sie die Sache nicht'); *jyriň* 'wegen, bis zu'; *tonenyd jyriň kyli* 'ich blieb deinetwegen hier'; *sojin jyriň övöl ali* 'nun nicht so lange' (BorWb. 119).

A névutó tőmorfémája a *jyr* 'Kopf' főnév.

27. Votják *kymiñ*

A Jel, Szar, Kaz, Szam és Gl nyelvjárásokból adatolt határozószó 'mit dem Gesicht nach unten' jelentéssel. Alakváltozatai: *kymiñ* (Szar, Jel), *kōmiñ* (Kaz, Szam), *kymyn* (Gl), *kymyt*, *kymio* [??] (BorWb. 158). Például: *adami ym-nyrze vatsa kymiñ kariškem* (Szar) 'der Mann vergrub sein Gesicht (d. h. presste es fest gegen den Broden), indem er sich auf das Gesicht warf' (Munk. III, 96, 582; MWb. 159).

Vö. zürjén *kymyñ*.

28. Votják *žyriñ*

Két nyelvjárásból van rá adatunk: *žyriñ* (MU) és *žyriñ* (Jel), pl. *aršinen žyriñ burlat* (MU) 'anderthalb Arschinen rotes Band (eig. eine Arschine und eine halbe rotes Band)' (WichmChr. 140). Tőmorfémája a *žyny* 'halb' számnév.

*

Ezekben a morfológiai elemekben és defektív szavakban látjuk tehát a hajdani -Ń LatCx petrifikálódott maradványait. Tizenkilenc zürjén adattal szemben a votjából mindössze héttel rendelkezünk. Az utóbbi szám nemcsak a zürjénhez viszonyítva kevés, hanem immanensen is: mint láttuk, a zürjénben egy-egy határozószóra vagy névutóra több, olykor lényegesen több adatunk volt, mintsem a votják alakokra, s több volt azoknak a morfémáknak, szavaknak a mennyisége is, amelyeket oppozícióba állíthattunk, összevethettünk velük. Az okát kereshetjük ennek abban, hogy votják nyelvi anyag a zürjénnél általában és minden téren sokkal kevesebb áll rendelkezésünkre (és sokkalta kifogásolhatóbb minőségben). Éppen ezért elképzelhető, sőt szinte bizonyos, hogy ide vonható votják adat is több létezik az élő nyelvben, mint amennyit mi forrásainkból ismerünk és jelen közleményünkben hasznosítani tudtunk.

Felsorolt adatainkban nem egy — elsősorban morfonológiai — probléma maradt nyitva. Ezeket nem oldottuk meg: célunk csupán az anyag összegyűjtése és közzététele volt, semmi több.

VÁSZOLYI ERIK

Rövidítések, szimbólumok

Abl	= ablátivus
Appr	= approximativus
AV	= alsó-vicsegdai nyelvjárás
B	= basis, szótő
BorWb.	= Борисов Т. К., Удмурт кылы-люкам—Толковый удмуртско-русский словарь. Ижевск, 1932.
C	= consonans, mássalhangzó
CompGr.	= COLLINDER, Björn, Comparative Grammar of the Uralic Languages. Stockholm, 1960.
Cx	= casussuffix, esetrag
DialSlov	= Сравнительный словарь коми-зырянских диалектов. Сыктывкар, 1961.
Drevn.	= Лыткин В. И., Древнепермский язык. Москва, 1952.
Elat	= elativus
Fok. II	= Fokos Dávid, Zürjén szövegek, Budapest, 1916.
FSz	= felső-sziszolai nyelvjárás
FV	= felső-vicsegdai nyelvjárás
FWb.	= FOKOS—FÜCHS D. R., Syrjänisches Wörterbuch I—II. Budapest, 1959.
Gl	= glazovi nyelvjárás

HajdúBev.	=	Hajdú Péter, Bevezetés az uráli nyelvtudományba. Budapest, 1966.
Illat	=	illativus
i. m.	=	idézett mű
Iness	=	inessivus
Inst	=	Instrumentalis
Iž	=	izsmai nyelvjárás
Ja	=	jazvai nyelvjárás
Jel	=	jelabugai nyelvjárás
Kaz	=	kazányi nyelvjárás
KJaDial.	=	Лыткин В. И., Коми-язвинский диалект. Москва, 1961.
KomiSzl.	=	Коми—русский словарь. Москва, 1961.
KSz	=	közép-sziszolai nyelvjárás
KSz.	=	Keleti Szemle (Budapest)
KV	=	közép-vicsegdai nyelvjárás
Lat	=	lativus
Le	=	letkai nyelvjárás
Lit	=	irodalmi nyelv(i)
Lu	=	luzai nyelvjárás
LytIsztGr.	=	Лыткин В. И., Историческая грамматика коми языка. Сыктывкар, 1957.
LytIsztVok.	=	Лыткин В. И., Исторический вокализм пермских языков. Москва, 1964.
MU	=	malmizsi—urzsumi nyelvjárás
Munk. III	=	MUNKÁCSI Bernhard, Volksdichtung und Volksbräuche der Wotjaken. SUST. 102. Helsinki, 1952.
MunkWb.	=	MUNKÁCSI Bernát, A votják nyelv szótára. Budapest, 1893—1896.
P	=	permják
Peč	=	pecorai nyelvjárás
Prol	=	prolativus
Px	=	personalsuffix, névszói személlyel
Réd.	=	Rédei Károly 1964-i zürjén népnyelvi gyűjtésének anyaga (kézirat)
RédPP.	=	RÉDEI Károly: Die Postpositionen im Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen. Budapest, 1962.
Sg	=	singularis, egyes szám(ú)
SUSA.	=	Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja (Helsinki)
SUST.	=	Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia (Helsinki)
Sz	=	sziszolai nyelvjárás
Szam	=	szamarai nyelvjárás
Szar	=	szarapuli nyelvjárás
SZEREBRENNYIKOV	=	Серебрянников Б. А., Историческая морфология пермских языков. Москва, 1963.
Szovr.	=	Современный коми язык. Сыктывкар, 1955.
Ud	=	udorai nyelvjárás
UdmGr.	=	Грамматика современного удмуртского языка. Ижевск, 1962.
uo.	=	ugyanott
UotChr.	=	UOTILA T. E., Syrjänische Chrestomathie mit grammatikalischem Abriss und etymologischem Wörterverzeichnis. Helsinki, 1938.
URSzl.	=	Удмуртско—русский словарь. Москва, 1948.
V	=	vocalis, magánhangzó
Vász.	=	Vászolyi Erik 1959—1960-i és 1966-i zürjén népnyelvi gyűjtésének anyaga (kézirat)
Vm	=	vimi nyelvjárás
WichmChr.	=	WICHMANN Yrjö, Wotjakische Chrestomathie mit Glossar. Helsinki, 1954.
WUot.	=	Syrjänischer Wortschatz nebst Hauptzügen der Formenlehre. Aufgezeichnet von Yrjö Wichmann. Bearbeitet und herausgegeben von T.E. Uotila. Helsinki, 1942.
&	=	konkatenátor, morfé mák (szegmentumok) kapcsolódásának jele
—	=	a morfológiai pozíció jele

Spuren des uralischen Lativsuffixes *-Ń* in der syrjänischen und wotjakischen Sprache

Die neuesten Zusammenfassungen der uralischen vergleichenden Sprachwissenschaft rechnen im Kasussuffixsystem der Grundsprache auch mit einer Lativendung *-Ń*, deren Spuren mit der Ausnahme der ugrischen Sprachen in allen samojedischen und finnisch-ugrischen Sprachen vorzufinden sind. Die beiden permischen Sprachen bewahrten dieses uralische Suffix in zweien sekundären, zusammengesetzten Kasusendungen (syrjänisch-wotjakisch *-ŠAŃ AblCx* und *-LAŃ ApprCx*) und am Wortende einiger defektiven Adverbien in seiner ursprünglichen Form. Eine solche Kasusendung gibt es in der Deklination der heutigen syrjänischen und wotjakischen Sprache also nicht. Auf Grund der Belege muß jedoch die Schlußfolgerung gezogen werden, daß das *-Ń* in der finnisch-permischen Grundsprache ein lebendiges *LatCx* gewesen sein mag, welches auch die urpermische Sprache in einer solchen Form und in einer solchen Funktion geerbt hatte. Auch das ist wahrscheinlich, daß diese Lativendung bereits im Urpermischen auf die Peripherie der Nominalendungen verdrängt wurde, sich isolierte, um dann später vom System ganz auszuschneiden.

Das Ziel der Publikation ist, jene syrjänische und wotjakische Angaben — soweit es möglich ist — in ihrer Gesamtheit zusammenzusammeln, in denen die Spuren der behandelten uralischen Lativendung vorzufinden sind. Diese Zielsetzung wird dadurch begründet, daß die komparativen Zusammenfassungen und andere Facharbeiten bloß einige defektive Wörter als Beispiele zu erwähnen pflegen, offenbar darum, weil keine weitere den Forschern, den Verfassern zur Verfügung standen oder stehen. Die Publikation trachtet diese Lücke auszufüllen, indem sie mehrere Angaben den weiteren Forschungen zur Verfügung stellt. Außer den beiden vorerwähnten heutigen Fallendungen hat der Verfasser neunzehn syrjänische und sieben wotjakische Angaben, und zwar defektive Wörter (Postpositionen, beziehungsweise Adverbien) gesammelt, indem er bemerkt, daß ihre Anzahl in der heutigen syrjänischen, besonders aber in der wotjakischen Sprache vermutlich größer sein mag, als jenes Quantum, welches uns durch die Wörterbücher, beziehungsweise durch die Textsammlungen heute zur Verfügung gestellt wird.

ERIK VÁSZOLYI